

І. І. Волошенко, К. Г. Бульба

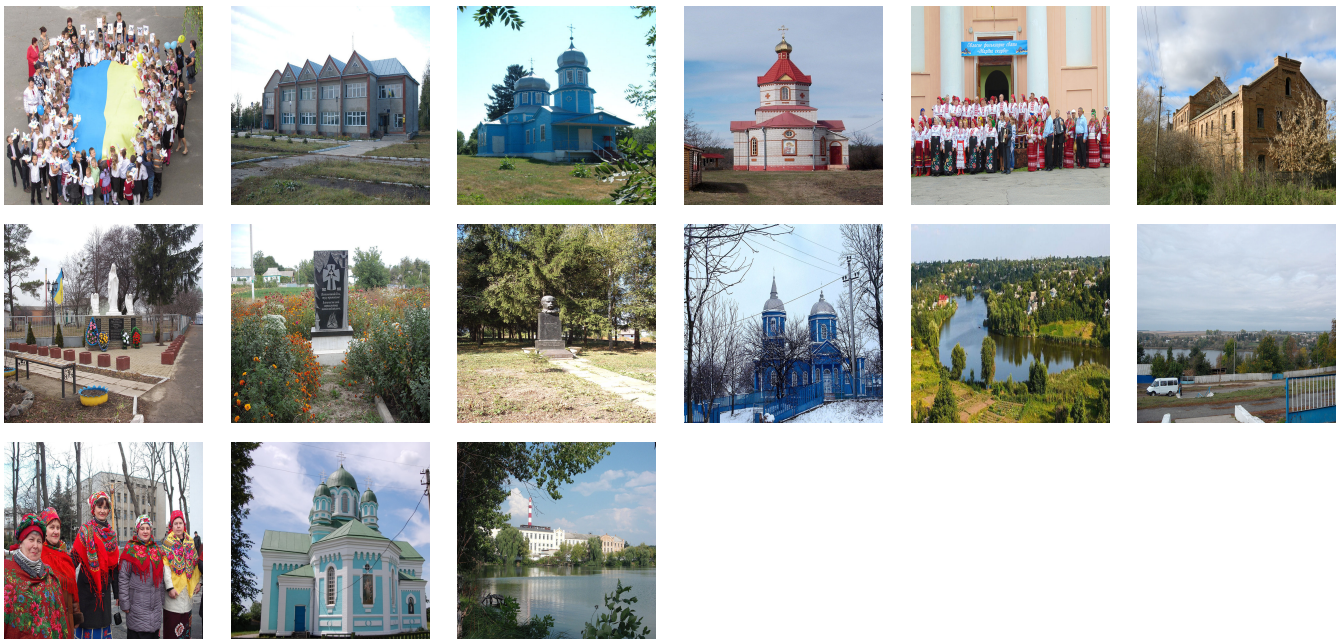
Монастирищенський район

МОНАСТИРИЩЕНСЬКИЙ РАЙОН – район, що знаходиться у західній частині Черкаської області. Межує на Пн. з Тетіїв. р-ном Київ. обл.; на Пн. Зх. – з Оратів., на Зх. – з Іллінець., на Пд. Зх. – з Гайсин. р-нами Вінн. обл.; на Пд. – з Христинів., на Сх. – з Жашків. р-нами Черкас. обл. Утвор. 1923 у складі Уман. округи Київ. губ. (обидві адм. одиниці ліквідовано відповідно 1930 і 1925) з Монастирищен., Конело-Попів., Лукашів. і Сарнів. волостей. 1923–27 окремо існував Цибулів. р-н. 1932–37 – у межах Київ., 1937–54 – Вінн., від 1954 – Черкас. обл. Під час голодомору 1932–33 померли бл. 8 тис. осіб. У с. Івахни встановлено імена 1014, у с. Копіювата – 800, у селах Коритня, Нове Місто – по 600, у с. Княжа Криниця – 500, у с. Халаїдове – 400, у селах Бачкурине, Зарубинці, Леськове, Лукашівка, Попудня, Терлиця, Шарнопіль – по 300, у с. Новосілка – 250, у селах Княжики, Панський Міст (від 2-ї пол. 1930-х рр. до 2016 – Чапаєвка), Хейлове (від 2-ї пол. 1930-х рр. до 2016 – Петрівка), Шабастівка – по 200, у селах Степівка, Теолин – по 150, у селах Сатанівка, Тарнава – по 30 осіб. 897 жит. зазнали сталін. репресій. Від 22 липня 1941 до 10 березня 1944 – під нім.-фашист. окупацією. Діяло рад. підпілля під керівництвом І. Калашника, Б. Марковича, П. Саморухи. На фронтах 2-ї світової війни воювали 6543 воїни-земляки, з них 3983 загинули. 1963–66 насел. пункти М. р. входили до Христинів. р-ну. 2016 перейменували на Бубельня с. Жовтневе, що було засн. у 1920-х рр. Площа 719 км² (3,44 % від заг.-обл.). За переписом насел. 2001, проживали 40 587 осіб (складає 96,8 % до 1989); станом на 1 січня 2018 – 35 783 особи; переважно українці, є росіяни (0,9 %), поляки (0,14 %), білоруси (0,11 %), євреї (0,06 %). У складі р-ну – м. Монастирище, смт Цибулів і 40 сіл (див. Леськове, Лукашівка, Нове Місто, Сарни). Лежить на Придніпровській височині. Рельєф пологохвилястий, рівнинний. Корисні копалини: граніти, пісок, глина, торф, буре вугілля. Найбільші річки: на Пн. – Гірський Тікич, у центр. частині – Конелка (бас. Південного Бугу). Майже в кожному насел. пункті створ. штучні водойми, придатні для рибальства. Більша частина р-ну степова. Пл. лісів і чагарників 3800 га. Ліс. масиви є на Пд. Зх. від Цибулева, pobl. райцентру, сіл Бачкурине, Бубельня, Попудня, Сарни. Хвой. ліс оточує с. Терлиця. Найпоширеніші дерева: граб, ясен, дуб, липа, клен. Ґрунти: глибокі й опідзолені чорноземи. Об'єкти природно-заповід. фонду місц. значення: заказники Гончарів Яр (с. Халаїдове, охороняється від 1983, 5 га, ентомол.), Панське болото (с. Панський Міст, 2017, 21 га), Степівська Руда (2010, 169,9 га), Цибулівський (371 га), Шуляцьке болото (с. Шарнопіль, 318

га; обидва – від 1979; усі – гідрол.), Садиба пана Даховського (с. Леськове, 2006, 88,8 га, ландшафт.), пам'ятка садово-парк. мистецтва парк Гуляницьких (с. Бачкурине, 1975, 10,4 га). Закладено парки в Цибулеві, селах Дібрівка, Леськове, Голубе озеро в с. Терлиця, Парк Пам'яті в с. Попудня. Гол. підприємства працюють у райцентрі та Цибулеві («Цибулівсільмаш», консерв. завод «Цибулів» та ін.). Пл. с.-г. угідь 54 300 га. С. госп-во спеціалізується на вирощуванні зернових, овочевих і тех. культур. Відновлюються скотарство, свинарство, птахівництво, вівчарство, що за останні 2 десятиліття досить занепали. Діють 18 с.-г. підприємств (провідні: «Вікторія», «Дніпро», «ЛатАгроінвест») і 87 фермер. госп-в («Гора», «Ладіс», «Степівське», «Юлія»). Проходить залізнична гілка Умань–Козятин Пд.-Зх. залізниці. У М. р. – Монастирищен. профес.-тех. ліцей, міжшкіл. навч.-вироб. комбінат, 25 заг.-осв. і 2 спеціаліз. школи, 22 дитсадки, рай. будинок дит. та юнац. творчості, ДЮСШ; 38 б-к, 37 Будинків культури і клубів, рай. дит. муз. школа з 3-ма сільс. філіями, Монастирищенський краєзнавчий музей, 15 сільс. громад. музеїв; Монастирищен. центр. і Цибулів. дільнична лікарні, 7 амбулаторій, 28 фельдшер.-акушер. пунктів. Виходять рай. г. «Зоря», «Наша Монастирищина» та рекламно-інформ. г. «Алекс». Функціонують 8 нар. самодіял. колективів, зокрема фольклорно-етногр. ансамбль «Вишуканка» (с. Бачкурине), жін. вокал. ансамбль «Злагода» і чол. вокал. ансамбль рай. Будинку культури, хор ветеранів праці «Надвечір'я», кіностудія «Промінь». У с. Сатанівка – готельно-ресторан. комплекс «Монте-Карло». Реліг. громади: православних – 19, католи. – 1, адвентистів сьомого дня – 6, євангел. християн-баптистів – 10. Збереглися маєтки польс. поміщиків Даховських (с. Леськове), Драчевських (с. Дібрівка), Бидловських (с. Долинка) Красицьких (с. Шабастівка). Серед уцілілих у 1930-х рр. сакрал. пам'яток – церкви у селах Летичівка, Халаїдове, Хейлове та перенесена в Музей нар. архітектури та побуту України (Київ) із с. Зарубинці П'ятниц. церква. Найдавніші пром. об'єкти: Одаєв. (Сарнів.) млин (1846), Цибулів. цукр. завод (1876), Каєтанів. пивовар. завод (1905). На тер. р-ну – понад 200 пам'яток археології: залишки поселень трипіл. (Цибулів, села Бачкурине, Владиславчик, Зарубинці, Зюбриха, Копіювата, Попудня, Сарни) і черняхів. культур, скіф. кургани, Змієві вали (с. Теолин). Встановлено значну кількість пам'ят. знаків жертвам голодомору, 53 пам'ятники воїнам-визволителям і воїнам-землякам, які загинули під час 2-ї світової війни, низку пам'ят. знаків воїнам-афганцям, ліквідаторам наслідків аварії на ЧАЕС, 3 пам'ятники Героям Небес. сотні та воїнам-землякам, які загинули на Сх. України. Серед видат. уродженців – фахівець у галузі кібернетики хім.-технол. процесів А. Бондар (Цибулів), математик Ю. Крак, фізик, педагог М. Мартинюк (обидва – с. Коритня), біолог Г. Гончаренко (с. Попудня), ортопед-травматолог П. Жук (с. Зюбриха), лікар-епідеміолог І. Лукач (Цибулів), літературознавець, фольклорист М. Грицай (с. Бачкурине), філософи В. Кудін (с. Терлиця), І. Огородник (с. Княжа Криниця), О. Предко (с. Панський Міст); прозаїк, публіцист, драматург Д. Бергельсон (с. Сарни), поет, перекладач Захар і прозаїк Яків Гончаруки (с. Коритня), письменник, журналіст, театр. критик В. Корнійчук (Цибулів), краєзнавець, прозаїк Михайло та його сестра живописець, художниця анімац. фільмів і ужитк. мистецтва Віра Кутинські (с.

Зарубинці), поет, прозаїк, геолог Ю. Шковира (с. Івахни), перекладач М. Якубенко (с. Халаїдове); графіки Н. Богомольний (с. Лукашівка), Л. Іщенко (с. Аврамівка), живописець В. Цимбал (с. Шабастівка); актор, режисер, нар. арт. УРСР А. Бондар-Білгородський (с. Летичівка), співак, засл. арт. УРСР В. Вітвиновський (с. Половинчик), композитор, музикознавець, засл. діяч мистецтв УРСР П. Козицький (с. Летичівка), диригент, засл. арт. України Б. Качур (Цибулів); церк. діячі УАПЦ Василь (Липківський; с. Попудня) та Микола (Борецький; с. Сарни); борець, цирк. артист В. Дзюба (с. Тарнава); учасники 2-ї світової війни Герої Рад. Союзу М. Дзигунський, І. Пахолук (обидва – Цибулів), С. Поплавський (с. Хейлове), О. Фуковський (с. Зарубинці), повний кавалер ордена Слави В. Кибальний (с. Летичівка); брати кер. робітн.-профспілк. руху в Канаді Іван та Михайло Королі (с. Зарубинці). На Монастирищенщині працював у рай. газеті та вчителював педагог, письменник Р. Гуцало. У вересні 1943 побл. с. Зарубинці відзначився Герой Радянського Союзу В. Черепанов, у січні 1944 побл. Цибулева – Герої Рад. Союзу О. Бурда, І. Загрядський, Н. Чеволла. У брат. могилах похов. Герої Рад. Союзу Г. Бастраков (с. Лукашівка), І. Жеребцов (с. Княжа Криниця), С. Тартиков (Цибулів). Доярку Г. Довгошию із с. Княжа Криниця та телятницю П. Лазаренку із с. Коритня удостоїли звання Героя Соц. Праці.

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. Похилевичъ Л. И. Сказанія о населенныхъ мѣстностяхъ Кіевской губерніи. К., 1864;
2. Біла Церква, 2005;
3. Волошенко І. І. Монастирищина. З історії рідного краю. Чк., 1995;
4. Його ж. Нариси з історії поселень Монастирищенського району. Монастирище, 2003;
5. Уж., 2014;

6. Його ж. Їх було 897: Докум. розповідь про події 1937–1938 рр. у Монастирищенському районі на Черкащині. Монастирище, 2005;
7. Бойко Ф. М. Моє рідне село: Нариси, спогади, розповіді [про с. Лукашівка]. Монастирище, 2006;
8. Волошенко І. І., Бульба К. Г. Освіта Монастирищини: становлення і розвиток. Монастирище, 2007;
9. Вони ж. Культура Монастирищини на тлі її загального розвитку. Монастирище, 2009;
10. Лаврик О. Н. Лину серцем до тебе, моє рідне село: Докум. нариси [про села Княжа Криниця, Новосілка]. Монастирище, 2011;
11. Волошенко І. І., Борейко В. Л. З історії села Петрівка – колишньої Хейлової Монастирищенського району Черкаської області. К., 2013;
12. Лисюк М. В. Літопис села Половинчик. Монастирище, 2014;
13. Крамар В. В. Копіювата: зберегти від забуття: Істор.-краєзн. нариси. Лц., 2016.

Бібліографічний опис:

Монастирищенський район / І. І. Волошенко, К. Г. Бульба// Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2019. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-69634>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).